

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор

“ ” _____ 2017__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Народонаселення та етнографія країн світу

напрямок підготовки 6.140103 «Туризм»

факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

2017 / 2018 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

“28” серпня 2017 року, протокол №1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: к.г.н., доцент каф. туристичного бізнесу та країнознавства С. О. Юрченко

Програму схвалено на засіданні кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Протокол від “28”серпня 2017 року №1

Завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

А. Ю. Парфіненко

Програму погоджено методичною комісією факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Протокол від “28” _серпня 2017 року №1

Голова методичної комісії

Л. І. Григорова-Беренда

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Народонаселення та етнографія країн світу» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра напряму підготовки 6.140103 «Туризм».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – виявлення демографічних та етнографічних особливостей країн світу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є: розглянути закономірності відтворення населення в суспільно-историчній зумовленості цього процесу, міграції, склад населення; розкрити особливості етнографії, територіальної організації населення та розселення на сучасному етапі життя суспільства.

1.3. Кількість кредитів – 1,5/1,5

1.4. Загальна кількість годин – 48/48

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
7-й	
Лекції	
14 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
12 год.	
Самостійна робота	
22 год.	38 год.
У т.ч. контрольна робота	
11 год.	9

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

- Пояснювати фактори динаміки населення світу.
- Визначати типи відтворення населення.
- Розуміти чинники міграції населення.
- Вміти прогнозувати чисельність населення методом пересування віку.
- Вміти розраховувати коефіцієнт темпів росту населення, народжуваності, смертності, природного приросту населення, міграційної рухомості населення.
- Пояснювати порайонні особливості статевого та вікового складу населення.
- Визначати особливості відтворення структури використання трудових ресурсів в країнах різного типу.
- Аналізувати склад населення з його порайонними особливостями.
- Пояснювати суть етнічних процесів в розвитку людського суспільства.
- Визначати основні райони розміщення найбільш великих мовних сімей.
- Розуміти принципи етнолінгвістичних класифікацій народів світу.
- Аналізувати вплив релігії на життя людей.
- Вміти показати значення консолідації та спеціалізації в розвитку населення.
- Пояснювати особливості розвитку розселення у різні історичні епохи.
- Визначати фактори, що визначають характер розселення.
- Визначати найбільші міста, агломерації світу.
- Охарактеризувати урбаністичну структуру населення.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Чисельність та структура населення, тенденції їх змін

Тема 1. Демографія – центральна частина системи знань про народонаселення

Предмет, об'єкт, завдання демографії. Система демографічних наук та її структура. Теоретична демографія. Описова демографія. Економічна демографія. Соціологічна демографія. Військова демографія. Етнічна демографія. Регіональна демографія. Методи дослідження. Взаємозв'язки з іншими науками. Прикладні демографічні дослідження.

Школи в демографії, що склалися в кінці XIX, початку XX ст. в Європі та Америці. Історія становлення демографії. Джерела інформації про населення (перепис населення, спеціальні вибіркове дослідження, поточний облік населення).

Тема 2. Динаміка населення світу

Ріст чисельності населення світу, країн СНД, України в різні періоди. Економічні, соціальні та екологічні проблеми, зв'язані з цим. Теорія Мальтуса. Критика неомальтузіанства.

Тема 3. Відтворення (природний рух) населення та вплив на нього соціально-економічних умов

Типи відтворення населення. Сучасні темпи відтворення населення в світі, СНД. Порайонні розходження у рівні народжуваності та темпах природного приросту населення: причини цих розходжень. Прогнозування чисельності населення світу та СНД. Демографічні проблеми та політика народонаселення в країнах різного типів.

Тема 4. Міграції населення та їх види

Причини міграцій у різних соціально-економічних умовах. Значення міграцій в економічному, соціально-економічному, соціально-демографічному відношеннях та для етнічних процесів. Показники

рухливості населення, міграційного балансу, кінцевих результатів міграцій.

Тема 5. Статевий та віковий склад населення. Трудові ресурси, освітній і соціальний склад населення

Статевий та віковий склад населення з його порайонними особливостями. Величина та типи сімей. Шлюбність та розводимось. Економічне, соціальне та демографічне значення цих особливостей. Прогнозування складу населення. Регіональні моделі населення.

Поняття про трудові ресурси країн та народів. Самодіяльне і економічно активне населення. Галузева і професійна структура зайнятого населення. Особливості відтворення структури використання трудових ресурсів в країнах різного типу. Освітній і соціальний склад населення.

Тема 6. Етнічний розподіл населення

Значення етнічних процесів в розвитку людського суспільства і їх етнічний розподіл і інтеграція, національна консолідація і асиміляція. Поняття про етногенез і про етнічні общини людей. Принципи етнолінгвістичної класифікації народів світу. Найважливіші сім'ї і групи мов, їх географія.

Природа етнічних конфліктів та засоби їх вирішення. Специфіка етнічних конфліктів та їх причини. Динаміка та типологія етнічних конфліктів. Форми та засоби регулювання етнічних конфліктів.

Тема 7. Расовий та релігійний склад населення

Людські раси. Суть расогенезу і расових відмінностей людей. Біологічна єдність людства і критика расизму. Раси, їх ознаки і географічна розповсюдженість. Релігійний склад населення, його вплив на життя людей. Родоплемінні вірування, національні релігії, їх характерні риси і географія.

Розділ 2. Типи і форми розселення

Тема 8. Розселення населення

Розселення як одна з форм територіальної організації суспільства. Фактори, що визначають характер розселення. Особливості розвитку розселення в різні історичні епохи, сучасні типи і форми.

Тема 9. Урбанізація і міське населення

Урбанізація і її суспільне значення. Критерії виділення міст. Основні історичні етапи формування міського розселення. Методи економіко-географічного дослідження міст і урбанізація.

Принципи типології і класифікації міських поселень. Поняття про ЕГП міст. Групові форми міського розселення. Агломерації. Маятникові зв'язки. Найбільші міста, агломерації та мегаполіси світу. Характерні риси урбанізації в різних типах країн.

Тема 10. Сільське розселення

Сільські населені пункти в загальній системі розселення. Поняття про сільське розселення, фактори його формування, методи його дослідження. Типологія сільських поселень. Характерні риси сільського розселення в різних типах країн.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	к.р.	с.р.		л	п	К.р.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Чисельність та структура населення, тенденції їх змін												
Разом за розділом 1	33	10	12			11	36	8				28
Розділ 2. Типи і форми розселення												
Разом за розділом 2	15	4	0		11	11	12	2			10	10
<i>Усього годин</i>	48	14	12			22	48	10			9	38

4. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Практична робота: «Народжуваність населення»	2
2	Практична робота: «Смертність населення», «Відтворення населення»	2
3	Практична робота: «Статеві-вікова структура населення».	2
4	Прогноз чисельності населення методом пересування віків	2
5	Семінарське заняття: «Міграція населення і географія»	2
6	Семінарське заняття: «Етнічний розподіл населення»	2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Демографія – центральна частина системи знань про народонаселення Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням щодо взаємоз'вязку демографії з іншими науками, історії становлення демографії	1	2
2	Динаміка населення світу Оволодіти умінням розраховувати темпи росту населення. Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням щодо регіональних відмін динаміки населення. Розглянути динаміку населення на прикладі декількох країн. Розрахувати темпи зростання населення за різними типами країн.	1	4
3	Відтворення (природний рух) населення та вплив на нього соціально-економічних умов Оцінити фактори, що впливають на відтворення населення. Розраховувати коефіцієнти темпів росту народжуваності, смертності, природного приросту населення за різними типами країн. Визначити особливості відтворення структури використання трудових ресурсів в країнах різного типу.	2	4
4	Міграції населення та їх види Оволодіти умінням розраховувати показники міграційного руху населення. Оцінити фактори, що впливають на міграцію населення.	1	4
5	Статевий та віковий склад населення. Трудові ресурси, освітній і соціальний склад населення Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням щодо регіональних відмін статевих та вікового складу населення. Дати характеристику трудовим ресурсам, соціальному складу населення, складу населення за рівнем освіти.	1	4
6	Етнічний розподіл населення Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням щодо регіональних відмін етнічного розподілу населення.	1	1
7	Расовий та релігійний склад населення Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням	1	2

	щодо регіональних відмін расового та релігійного складу населення.		
8	Розселення населення Лекційний матеріал доповнити детальним поглибленням щодо розселення населення по окремих регіонах світу	1	3
9	Урбанізація і міське населення Вивчити особливості урбанізації по окремих регіонах світу, критерії віднесення населених пунктів до міст у різних країнах світу.	1	3
10	Сільське розселення Вивчити особливості сільського розселення по окремих регіонах світу	1	2
11	Контрольна робота	11	9
	Разом	22	38

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – контрольна робота (реферат) з дисципліни «Народонаселення та етнографія країн світу» присвячене вивченню окремих питань з курсу.

Кожне індивідуальне навчально-дослідне завдання повинне містити:

1. Титульна сторінка
2. Зміст
3. Вступ
4. Основна частина
5. Висновки
6. Підсумкова таблиця за результатами дослідження ринку товару
7. Список використаних джерел (не менше 15)

Загальний обсяг контрольної роботи – 15–25 сторінок

Текст контрольної роботи набирається на комп'ютері через 1,0 інтервалу на стандартних аркушах формату А4 (210*297 мм). Поля: з лівого боку – 25 мм, з правого – 15 мм, зверху – 15 мм, знизу – 15 мм. Абзацний відступ повинен бути скрізь однаковий – 1,0 см. Друкування тексту проводиться на одній стороні аркушу. Шрифт – Times New Roman,

розмір – 14 пт. Сторінки роботи повинні бути пронумеровані, нумерація наскрізна (номер сторінки – в правому нижньому куті аркуша).

Теми контрольних робіт

1. Система знань про народонаселення та її структура.
2. Система демографічних наук.
3. Методи та мова демографії.
4. Соціально-демографічні дослідження.
5. Історія демографічної думки в Україні.
6. Переписи населення.
7. Поточний облік демографічних подій.
8. Методи аналізу демографічних процесів і структур.
9. Кількісний аналіз і вимірювання демографічних процесів і структур.
10. Демографічний прогноз.
11. Закони народонаселення різних суспільно-економічних формацій.
12. Концепція демографічного переходу.
13. Історичні типи відтворення населення.
14. Демографічні революції та їх зміст.
15. Народжуваність і репродуктивна поведінка
16. Динаміка народжуваності в світі.
17. Динаміка народжуваності в Україні.
18. Смертність у демографічному вимірі.
19. Динаміка смертності в світі.
20. Динаміка смертності в Україні.
21. Шлюб і сім'я.
22. Класифікація міграцій.
23. Вимірювання міграцій населення.
24. Основні напрямки міграцій на сучасному етапі в світі.
25. Основні напрямки міграцій на сучасному етапі в Україні.
26. Типи урбанізації.

27. Основні типи розміщення населення.
28. Структура трудових ресурсів України.
29. Трудові ресурси світу.
30. Природа етнічних конфліктів та засоби їх вирішення.
31. Етнографічні особливості населення країни світу (за вибором студента)

7. Методи контролю

Методи контролю забезпечують перевірку ступеня досягнення *кінцевих і конкретних* цілей вивчення дисципліни. Призначені для кількісного і якісного оцінювання досягнутого при вивченні дисципліни рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей.

Оцінка з дисципліни визначається з урахуванням результатів поточної навчальної діяльності студента та оцінок засвоєння ним окремих тем відповідно до Положення про рейтингову систему оцінки навчальної діяльності студентів ВМ(Ф)НЗ України.

При вивченні дисципліни «Народонаселення та етнографія країн світу» застосовуються наступні методи контролю: усний, письмовий та тестовий. Контроль з дисципліни складається з поточного контролю, який проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі тестування, тощо. Результати поточного контролю (поточна успішність) є основною інформацією для визначення оцінки, при проведенні екзамену і враховуються при визначенні підсумкової екзаменаційної оцінки з дисципліни.

Засвоєння тем (поточний контроль) контролюється на семінарських та практичних заняттях відповідно до конкретних цілей, засвоєння тем

розділів (проміжний контроль) – на практичних та семінарських підсумкових заняттях та виконанням індивідуальної семестрової роботи.

Застосовуються такі засоби діагностики рівня підготовки студентів:

- тестові завдання;
- розв'язування задач;
- виконання творчих завдань;
- виконання індивідуальної семестрової роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять, контрольної роботи. Сума балів, які студент **денної** форми навчання може набрати за поточними контролем, дорівнює 60 балів.

Підсумковий контроль засвоєння тем здійснюється по їх завершенню на підсумкових заняттях.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою з урахуванням оцінок засвоєння окремих модулів.

Семестровий підсумковий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному цією робочою програмою дисципліни «Народонаселення та етнографія країн світу».

Сумарна оцінка за вивчення дисципліни розраховується як сума балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Загальна сума балів поточного і підсумкового семестрового контролю складає 100.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (20 балів) та семінарських занять (10 балів), контрольної роботи (25 балів),

виконання індивідуального завдання (5 балів). Загальна кількість балів за успішне виконання завдань – 60.

Критерії оцінювання письмових відповідей на іспиті:

Підсумковий контроль під час проведення екзамену. Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40 (1 і 2 питання по 15 балів, 3 – 10 балів).

Час виконання – 60 хвилин.

У разі використання заборонених джерел студент залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку.

8. Схема нарахування балів

										Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1							Розділ 2			60	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
55							5					

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
90 – 100	відмінно
70 – 89	добре
50 – 69	задовільно
1 – 49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

- Бахметова Г. Ш. Методы демографического прогнозирования / Г.Ш. Бахметова. – М. : Финансы и статистика, 1982. – 159 с.
- Верещагина А. : Демография : учебное пособие / А. Верещагина. – М. : Дашков и К. – 2014. – 255 с.
- Демография: учебное пособие / кол. авторов; под ред. В.Г. Глушковой, Ю. А. Симагина. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2010. – 288 с.

4. Демография и статистика населения: учебник / И. И. Елисеева, Э. К. Васильева, М. А. Клупт и др.; Под ред. И.И. Елисеевой. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 688 с.
5. География населения : учеб. пособие / В. А. Копылов. – М. : Моск. пед. ун-т, 1998 . – 124 с.
6. Лукин А. Л. Ждет ли нас «демографический мир»? / А. Л. Лукин // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 4. – С. 79 – 88.
7. Медков В. М. Демография : учеб. пособие / В. М. Медков. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2002. – 448 с.
8. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
9. Основы демографии: учеб. пособие / П.И. Косов, А.Б. Берендеева. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 288 с.
10. Слука А.Е. География населения с основами этнографии / А.Е. Слука, Н.А. Слука. – М. : МГУ. – 2000.
11. Страны мира (полный универсальный информационный справочник). – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2005 – 2010 годы.
12. Этнография : учебник / Под ред. Ю.В. Бромлея, Г.Е. Маркова. М. : Высш. школа, 1982. – 320 с.
13. Юрченко Е.Е. Население и демография: практикум для студентов направления подготовки «Туризм» / Е.Е. Юрченко, С.А. Юрченко. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина. – 2011. – 96 с.

Допоміжна література

1. Арутюнян М. Ю. Изменение «института бабушек»: социально-психологический аспект // Народонаселение. – 2012. – № 1. – С. 76 – 85.

2. Антонова Н. Л. Демография: учебно-методическое пособие. – 2014 / <http://nashol.com/2015020582197/demografiya-uchebno-metodicheskoe-posobie-antonova-n-l-2014.html>
3. Долбик-Воробей Т. А. Брачно-семейные отношения и рождаемость // Народонаселение. – 2010. – № 3. – С. 58 – 66.
4. Клупт М. А. Демографическая повестка XXI века: теории и реальность // СОЦИС. – 2010. – № 8. – С. 60 – 71.
5. Курс демографии / Под ред. А. Я. Боярского. 3-е изд. Москва, 1985 .
6. Макарчук С. А. Етнографія України : навчальний посібник / С. А. Макарчук – Львів : «Світ». – 2004.
7. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения / Антология экономической классики, т. 2. – М. : МП «ЭКОНОВ». – 1993.
8. Махорин Г. Л. Основы демографії. Курс лекцій / Г. Л. Махорин. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2009. – 96 с.,
9. Народонаселение. Энциклопедический словарь. М. : Большая Российская энциклопедия, 1994. – 640 с.
10. Юрченко С. А., Юрченко Е. Е., Воркуева Е. А. Особенности международной миграции населения в Европе на современном этапе // Проблемы экономики. – 2017. – №2. – С. 61–69.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Сайт держстату України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційні статистичні щорічники України «Статистичний щорічник України», «Україна в цифрах» та «Статистичний бюллетень».
3. Сайт The world factbook. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.